

ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ІСТОРИЗМУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Горбенко С. С.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет

Філатова Л. М.

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. У статті йдеться про технології упровадження вчителем історичного матеріалу в музично-виховний процес учнів загальноосвітніх навчальних закладів на основі особистісно орієнтованого підходу.

Ключові слова: історизм, аксіологічний аналіз, компаративістика, індивідуалізація, самостійність, самовиховання, гуманістичні орієнтації.

Аннотация. Горбенко С. С., Филатова Л. М. Технологии реализации принципа историзма в процессе профессиональной деятельности учителя музыки. В статье освещаются технологии внедрения учителем исторического материала в музыкально-воспитательный процесс учащиеся общеобразовательных учебных заведений на основе личностно ориентированного подхода.

Ключевые слова: историзм, аксиологический анализ, компаративистика, индивидуализация, самостоятельность, самовоспитание, гуманистические ориентации.

Annotation. Gorbenko S., Filatova L. The technologies of the realization of the principles of historicism in the professional activity of the teacher of music. In the article says about the technologies of introducing the historical material into musical-educational process of the students of the comprehensive educational institutions on the basic of the personality oriented approach.

Key words: historicism, axiological analysis, comparativistics, individualization, independence, self-upbringing, humanist orientations.

Постановка проблеми. Протягом ХХ століття у педагогіці робилося чимало спроб «технологізації» навчального процесу. В основному вони були зосереджені на використанні різноманітних технічних засобів навчання. Сьогодні, коли фундаментальною основою нової, педагогічної парадигми є гуманізація навчання та виховання, формується технологічний підхід до навчання. З'являється так звана технологія педагогічних методів, тобто технологія самої побудови навчального процесу. Для підвищення його ефективності сучасний учитель має пам'ятати та враховувати у своїй роботі досвід історії навчання і виховання. Останніми роками зростає інтерес до історичних явищ у навчанні та вихованні учнів усіх вікових категорій, у тому числі й початкової школи. В цих умовах завданням учителя стає пошук таких методів та прийомів роботи з учнями, які б допомогли розкрити їх пізнавальні інтереси, здібності та вміння; навчили дітей мислити, уявляти, зіставляти.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить про те, що їй приділяється значна увага з боку філософів (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремінь, М. В. Капуба, І. В. Огородник, І. Ф. Науменко, І. В. Пославський); педагогів (О. О. Апраксина, С. В. Бондаревська, О. А. Дубасенюк, Л. В. Кондрашова, В. А. Семиченко, І. С. Якиманська); педагогів-музикантів (С. М. Бондаренко, Л. І. Кузьмінська, Т. У. Науменко, М. М. Ткач, А. І. Щербакова). Разом з тим, конкретні шляхи і методи роботи вчителя музики з історичним матеріалом в означеному напрямку не знайшли достатнього висвітлення у науково-педагогічній літературі.

У руслі пошуків інноваційних технологій музичного навчання і виховання учнів початкової школи **метою даної статті** є розкриття елементів історизму, побудоване на гуманістичному, особистісно-ціннісному підході.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою ефективності музичної освіти і виховання учнів загальноосвітніх закладів є використання принципу історизму. Цей принцип відкриває перед учителем широке поле діяльності, оскільки сприяє розвитку інтересу до занять, робить їх послідовними, самобутніми, успішними. Принцип історизму передбачає включення в навчально-виховний процес елементів історії музично-педагогічної науки і творчості, певних музично-виховних та ціннісних явищ, біографічного матеріалу композиторів, педагогів, відомих музикантів-виконавців, критиків, музикознавців, історичних обставин створення того чи іншого твору тощо.

Першим важливим елементом історизму є біографічний матеріал з життя композиторів, що вивчається на уроці. Учні виявляють особливий інтерес до подібних фактів. У таких життєписах діти шукають відповіді на найпотаємніші запитання: яким був той чи інший композитор? Як він жив? Чим захоплювався? Яким чином до нього приходили музичні думки-мелодії? Як складалось його особисте життя? Біографії творців музики ніколи не перестануть хвилювати учнів і тому вони часто служать взірцем для учнів і в цьому їх величезне виховне значення. Факти з життя відомих людей, їх вчинки, діяльність, характер спілкування приваблюють своєю вірогідністю. Такий підхід є цінним для роздумів на світоглядні, морально-етичні та музично-естетичні теми. Розповідь вчителя, бесіда про композитора може мати значно більший виховний вплив на дитину, ніж прямі повчання чи примусове вивчення музичного матеріалу.

Досвід роботи, спостереження переконливо доводять, що при копіткому систематичному застосуванні біографічного матеріалу в музично-освітньому процесі можна вирішити важливі навчально-виховні завдання: сприяти вихованню позитивних рис характеру особистості; створити передумови для музичної самоосвіти; забезпечити більш свідоме ставлення до музичного навчання; активізувати музичне мислення учнів.

При вдумливій систематичній роботі музично-біографічний матеріал можна класифікувати і визначити такі його типи: розповідь про окремі факти з життя композитора чи виконавця; висвітлення основних етапів творчої діяльності; повний життєпис.

Насиченість діючих програм з музики навчально-пізнавальним, суто музичним матеріалом, різноманітність видів музичної діяльності не дає змоги вчителю докладно розглядати біографію кожного композитора. Проте завжди можна вдатися до розповіді про окремі факти з його життя. Причому, вчителю треба захопити учнів якимось посильним для їх розуміння прикладом з життя композитора чи його творчої діяльності. Це повинен бути матеріал маловідомий, цікавий, неординарний.

Висвітлення основних етапів біографії передбачає розгляд лише тих подій, періодів життя відомого музичного діяча, які мали вирішальне значення у формуванні його особистості, стали найпліднішими у творчих пошуках. Повний життєпис композитора дає змогу уявити весь його життєвий шлях. При цьому слід звертати увагу на те, що навіть при найдетальнішому вивченні біографічних даних не всі факти можуть бути предметом уваги дітей. Тому треба досить критично добирати матеріал, щоб учень не потонув у безлічі дріб'язкових подробиць.

Другим важливим елементом історизму є порівняльний аналіз. Про значення порівняння у навколишньому середовищі неодноразово нагадував К. Д. Ушинський: «Порівняння є основою усякого розуміння і всякого мислення» [8, 436]. Компаративістський підхід дає можливість виховувати однотипні та знакові процеси в музично-естетичному вихованні дітей в Україні та інших державах світу. Порівняння допомагає поглиблювати і уточнювати матеріал, що вивчається.

В ході порівняльного аналізу виявляються нові, не помічені раніше ознаки творів чи творчості композиторів, історичні умови, за яких вони були написані, що приводять до більш повного пізнання порівнюваних

об'єктів. В результаті в учнів формується вміння виявляти різноманітні ознаки запропонованого порівняльного матеріалу, розділяти їх на суттєві та несуттєві; розвиваються здібності помічати все більш віддалену схожість і все більш тонку розбіжність.

Як показують спеціальні дослідження, центральною операцією є виділення підстав для порівняння. Такою підставою можуть служити тільки ті ознаки, за якими ці явища, предмети, факти можуть бути порівняні чи співставлені особистістю. Якщо в школі спеціально не навчати цьому, то подібне вміння стихійно не сформується ні в молодшому, ні в старшому шкільному віці. У практичній роботі в школі доводиться спостерігати ситуації, в яких саме завдання виділити ознаки, за якими можна порівняти музичні твори композиторів різних стилів, історичних епох, учні навіть 7-8 класів нерідко сприймають із здивуванням.

Одним з важливих елементів порівняння є вміння виявити схожість і розбіжність. Про значну роль вміння розрізняти писав ще Я. А. Коменський: «Старанно тренуючи почуття в галузі правильного сприйняття розбіжностей, що існують між предметами, ми закладаємо основу і для всієї мудрості, і для всієї красномовності, і для всіх розумних життєвих дій» [4, 25]. Повноцінним можна вважати таке порівняння, яке дає чітке уявлення як про схожість, так і про розбіжність, хоча в одних випадках доцільніше розглядати, перш за все, схожість, а в інших – розбіжність. Замість того, щоб продемонструвати учням, чим один автор музики несхожий на іншого, в чому своєрідність його творчої особистості, ряд підручників і посібників намагаються показати риси, якими всі настільки різні композитори подібні один до одного своєю геніальністю.

Третім важливим елементом історизму є аксіологічний підхід. Музично-педагогічна аксіологія несе в собі нове осмислення музичної освіти і виховання як єдиного комплексу, що перетворює систему знань,

відчуттів через ціннісне відношення і ціннісне осмислення у світогляд як систему цінностей. В якості інструменту ціннісного осягнення музично-історичних фактів, подій, діяльності окремих особистостей використовується аксіологічний аналіз. Це поняття тісно пов'язане з поняттям «цілісний аналіз», концепція якого була визначена ще на початку 30-х років XX століття (Л. Кулаковський, Л. Мазель, І. Рижкін та ін.). Такий аналіз вимагає від особистості, що його виконує, фундаментальних знань у галузі музикознавства, теорії виховання; таланту інтерпретатора, літератора і т. ін. Аксіологічний аналіз, ґрунтуючись на сутності та принципах цілісного аналізу, відкриває нові грані пізнання і цілісного осмислення музики педагогом-музикантом.

Музичне мистецтво давно набуло статусу загальнолодської цінності, а сьогодні воно бачиться як засіб особистісного зростання, морального впливу на особистість. Такий вплив може бути позитивним і негативним, функціональним чи дисфункціональним. Це залежить від змісту конкретного твору, світоглядної та духовної атмосфери в суспільстві, від емоційних цінностей, які є значущими в той чи інший історичний період.

Слід відзначити, що цінності в шкільній музичній освіті мають розглядатися системно на кількох рівнях: цінності, що лежать в основі музичної діяльності учнів; національно-музичні цінності; особистісні цінності дитини в галузі музики та її орієнтації; етнічні цінності (родини, сімейства). Кожна з цих ціннісних сфер має своє поле діяльності, свої засоби впливу. Історія свідчить: коли школа намагається один із чинників зробити панівним, то відбувається знецінення цінностей, а інколи і перетворення їх у протилежність.

Суттєвого значення набувають тут гуманістичні ціннісні орієнтації. В процесі трансформації цінності в ціннісну орієнтацію вирішальним є естетичний параметр першої, адже через нього об'єкт сприймається особистісно. Такими можна назвати тільки ті орієнтації, які позбавлені

прагматизму, утилітарної зацікавленості. Процес їх формування правомірно вважати основою духовного становлення дитини. Гуманістичні ціннісні орієнтації в музичному вихованні можуть бути спрямовані: на конкретну людину (композитора, виконавця), її діяльність із гуманістичною спрямованістю; на музично-творчу діяльність учнів у історичному аспекті; на зміст, характер і форми індивідуальної музичної роботи з учнями у певний історичний період; на розвиток музичного мислення дитини; на формування самостійності учнів у різних видах музичної діяльності.

Четвертим елементом реалізації принципу історизму в музичному вихованні є зміст навчально-виховного процесу. З позицій сьогодення, якщо цей процес повноцінний, то він завжди повинен бути індивідуалізованим, особистісно обумовленим. Реалізація такого підходу передбачає, перш за все, визнання значущості і цінності для вчителя і учня переживання компонентів відкриття нового знання. Ціллю навчання і виховання повинно бути не озброєння учнів набором певних історичних фактів, а створення умов для народження в учня цілісного, особистісно обумовленого образу світу, епохи, явища, мистецької особистості в цілому.

Індивідуалізація навчання передбачає самостійність у роботі учнів. Тільки працюючи самостійно, дитина може кілька разів повернутися до одного і того ж факту, місця, явища, дії, якщо чогось не зрозуміла чи особливо чимось зацікавилася. У відповідності з гуманістичною парадигмою розвитку учня «виховання не може бути нічим іншим, як створенням умов для самовиховання особистості» (С. Д. Смирнов). Згідно з таким підходом індивідуальний розвиток, важливою складовою якого є становлення творчого потенціалу, можна розуміти лише в напрямку створення необхідних умов для саморозвитку здібностей кожної дитини. Таким чином, завдання вчителя – навчити учня вчитися самостійно,

сформувати у нього потребу пізнання нового в навколишньому світі, створити умови для розвитку механізмів самовдосконалення.

В змісті історії музичної освіти повинні бути представлені:

- 1) історія загального музичного виховання дітей в Україні;
- 2) різні пласти та історичні епохи музичної культури: фольклор, духовна музика, класична спадщина, кращі твори сучасних композиторів;
- 3) технологія пізнання закономірностей виникнення і розвитку музичного мистецтва, музичної творчості на основі інтонаційної, жанрової та стильової природи музики;
- 4) основні засоби музичної виразності, що склалися історично (мелодія, лад, темп, ритм, динаміка, регістр, гармонія та ін.) і допомагають учням усвідомити, осягнути процес створення музичного образу, формують їх емоційно-образне сприйняття музики;
- 5) процес діяльнісного засвоєння історії хорового та інструментального виконавства, дитячої музичної творчості, пластичного інтонування музики та музичного руху і т. ін.

Висновки та подальший напрямок дослідження. Таким чином, можна стверджувати, що використання принципу історизму сприяє поглибленню в минуле, переосмислює старе, спонукає до вивчення історичного розвитку теорії і практики музичного навчання і виховання у взаємозв'язку з актуальними проблемами музичної педагогіки. Ознайомлення з історичним досвідом та його переосмислення з позиції сьогодення допоможе вчителю в художньо-педагогічній діяльності відродити те, що актуально, але давно забуто, чи з тих, або інших причин замовчувалося. Принцип історизму є одним із спрямувань змісту музичного виховання, складовою частиною навчально-виховного процесу. В той же час, він сприяє єдності навчання і виховання, формуванню світогляду особистості, розвитку інтересів та музичної культури.

Література

1. Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання // Шлях освіти.-1999.-№ 1.
2. Бондаренко С. Учите детей сравнивать.- М.: Знание, 1981.
3. Денисенко В. Аксиологічні ідеї у класичній педагогіці // ХДПУ. Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Вип.25.-Херсон, 2001.
4. Коменський Я. Мир чувственных вещей в картинках.- М., 1941.
5. Кузьмінська Л. Ціннісна значущість музики в моральній соціалізації особистості //Рідна школа.-2003.-№ 12.
6. Науменко Т. Витоки українського фольклору та народних традицій // Постметодика.-1994.-№ 3 (7).
7. Потапова Н. Форми навчальної діяльності учнів в історико-педагогічному контексті // Педагогіка і психологія.-2001.- № 3.- С. 22 – 25.
8. Ткач М. Аксиологічний аналіз у становленні художнього світовідношення музиканта-педагога // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Зб. наук. праць. – К.: НПУ, 2002. – Вип. 7.
9. Ушвінський К. Сочинения. - Т. 11. – М.-Л.: Учпедгиз, 1952. – 436 с.
10. Щербакова А. Постигновение музыкальных ценностей как путь к вечным ценностям бытия // Педагогическое образование и наука.- 2002. – № 1. – С. 8 –11.

РОЛЬ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ ПЕДАГОГА

Грибенко Г. Є.

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. В статті окреслено пріоритетні напрями удосконалення мистецько-педагогічної освіти.

Ключові слова: мистецько-педагогічна освіта, творчий стиль діяльності, особистість, мистецтво.

Annotation. Gribenko A. E. Role of art-pedagogical education in professional becoming the teacher. In the article describes of the contemporary trends of perfection of the art-pedagogical education.

Key words: art-pedagogical education, creative stile of the activity, the personality, the art.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови української державності актуальною є проблема утвердження духовних, морально-естетичних якостей особистості, що здатна виявляти свою унікальну самобутність. Для цього необхідно створити умови для переходу від освіти як системи інформації до освіти як процесу оволодіння загальнолюдською та національною культурою. У зв'язку з цим головною метою теорії та практики вищої освіти є визначення та створення умов для самовизнання, самовираження та самоствердження особистості. Становлення особистості вчителя, формування в нього творчого стилю діяльності є передусім

формуванням його як індивідуальності, а вже потім - як спеціаліста у певній сфері діяльності.

Особливе місце у формуванні творчого стилю діяльності, самоактуалізації особистості займає мистецтво. Герберт Рід зазначає, що мистецтво – це є шлях виховання; не стільки предмет, який потрібно вивчати, скільки метод навчання будь-якому предмету.

Аналіз досліджень та публікацій. Роль мистецтва у вихованні розглядали філософи, культурологи (М. М. Бахтін, І. А. Зязюн, Ю. В. Летман, М. С. Каган, О. М. Семашко та ін.), психологи та педагоги (В. Г. Бутенко, Д. Б. Богоявленська, Л. С. Виготський, А. Н. Зак, А. Н. Леонт'єв, Б. М. Неменський, О. П. Рудницька, В. О. Сухомлинський та ін.).

Мистецтво є водночас формою пізнання дійсності, засобом комунікації, методом естетичної та моральної дії. І. А. Зязюн зазначає, що належне місце у мистецькій освіті мають посісти суєстивні засоби навчання у професійному становленні педагога. Саме мистецтво є особливим видом свідомості, де поєднуються інтелект і почуття, що викликає позитивні емоції, естетизацію переживань, позицій та вчинків.

Г. Г. Філіпчук розглядає мистецько-педагогічну освіту як основу для розвитку почуттів, позитивної емоційної реакції на світ, для усвідомлення смислу життя, духовності, що уможливило процес сходження людини до національних та загальносвітових цінностей.

В авторській «Концепції загальної мистецької освіти» Л. Масол наголошує: «Освіта набуває культурологічного спрямування, охоплюючи всі основні компоненти художньо-естетичного досвіду особистості – свідомості та діяльності, світорозуміння й світовідчуття. Художня спадщина втілює і передає ціннісне ставлення до світу через призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання естетичної культури, а також патріотичних почуттів, громадянської позиції особистості». Цінності мистецтва важливі також з огляду на сучасне

існування людини в полікультурному просторі. Таким чином, мистецька освіта має розглядатися не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а насамперед як універсальний засіб особистісного розвитку людини на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів. Метою мистецької освіти стає процес сприйняття творів мистецтва та практичної художньої діяльності, в умовах яких відбувається виховання ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвивається художня свідомість, а також здатність до самореалізації і потреба в духовному самовдосконаленні.

Українські вчені О. Кульчицький, Б. Цимбалістий, Є. Онацький, В. Храмова та інші визначають вирішальне значення світу емоцій в формуванні душевного та інтелектуального потенціалу особистості. Тільки спілкуючись з мистецтвом, майбутній вчитель може прилучитись до естетичних, моральних, релігійних, наукових поглядів світу, і тим самозбагатитись.

Як підкреслює С. О. Черепанова, саме під впливом мистецтва «набувають розвитку такі елементи творчого мислення як асоціативність, образність, уява, фантазія. Безпосередньо діючи на почуття, а через них – на інтелект, мистецтво глибоко впливає на соціальну практику» [3]. Універсальну функцію виконує творча уява, об'єднуючи чуттєве і логічне пізнання, активізуючи пошук оригінальних рішень у будь-якій сфері практичної діяльності.

До проблеми художньо-естетичного досвіду майбутніх вчителів звертається О. Л. Шевнюк. Вона вважає, що художньо-естетичний досвід вчителя впливає на всі аспекти його педагогічної культури. Вчена виділяє наступні компоненти художньо-естетичного досвіду: художню ерудованість як когнітивний компонент, художню емпатійність як афективний компонент, сприйнятливність до художньої форми як

сенсорний компонент. Цілеспрямована організація регулярної взаємодії з мистецтвом надає процесу формування емпатії керованого характеру.

За словами Гегеля, потреба у спілкуванні з мистецтвом виникає під дією прагнення людини духовно усвідомити внутрішній і зовнішній світ, уявити його як предмет, в якому вона впізнає своє особистісне «Я». Розмірковуючи над мистецьким твором, людина може піднятися до осягнення вищих духовних цінностей, які закладені в ньому та через них усвідомити самого себе.

Мета статті – окреслити основні тенденції сучасної парадигми мистецько-педагогічної освіти України.

Отримані результати. Процес формування умінь та навичок в процесі навчання студентів предметам художнього циклу повинен стати виховним процесом по формуванню загальної культури, творчого стилю діяльності. Головним тут є творчий характер праці, її високий духовно-естетичний потенціал, співтворчість учасників процесу. Сучасні дослідження стану професійної підготовки вчителя доводять необхідність реформування української системи педагогічної освіти, в якій би зосереджувалася увага на максимальному розкритті потенціалу кожної особистості та підготовці майбутнього педагога до саморозвитку, самовизначення та самореалізації. Педагогічна майстерність, професійна компетентність, оригінальність творчого стилю діяльності можливі лише на індивідуально-творчому рівні професійного становлення.

Суттєвим фактором самореалізації у професії вчителів художньо-естетичного циклу визнається усвідомлення себе як творчої особистості. На думку С. О. Сисоєвої, М. М. Солдатенко, Е. К. Туркіна, рефлексія в особистісно-професійному розвитку визначає й готовність до творчої самореалізації та формування власного творчого стилю діяльності. За даними багатьох досліджень, на шляху до самоактуалізації проблемою стає усвідомлення студентами своїх сильних та слабких якостей. Спроби

професійного самовдосконалення найчастіше спрямовані на накопичення знань, а не на розвиток особистості.

Проблеми невирішеності інтеграції психолого-педагогічної та художньо-естетичної підготовки студентів гальмує розвиток їх творчого стилю діяльності. Причини багатьох ускладнень в практичній роботі майбутні вчителі шукають не у собі, а в умовах і обставинах. Це свідчить про існуючу відстань між теоретичною підготовкою і професійним становленням, недостатній рівень розвитку професійної свідомості, спрямованості на самопізнання та самовдосконалення. Особистісний компонент змісту освіти потребує створення специфічних педагогічних ситуацій, які вимагають самовираження. Художні образи діють безпосередньо на сенсорну сферу особистості, її емоції та почуття, змушуючи співчувати. Таким чином, духовні цінності сприймаються як здобуток власного творчого досвіду. Це не тільки стимулює емоційні реакції, а й дає поштовх до розвитку креативності суб'єкта навчання. На сучасному етапі ми маємо різноманітні, досить ефективні прийоми та технології художньо-естетичного виховання. Нажаль, вони залишаються розрізненими фрагментами знань, не зведених у певну систему мистецької освіти. Дисципліни художньо-естетичного циклу частіше вивчають за традиційною схемою навчально-виховного процесу, не беручи до уваги особливості художнього пізнання світу. Однак особистісний компонент змісту освіти неможливо забезпечити звичною програмно-інструктивною технологією навчання. Він потребує створення специфічних педагогічних ситуацій, які актуалізують потребу у самовираженні. Саме спілкування з мистецтвом створює такі ситуації. За А. Маслоу, саме цей вид освіти допомагає людині повною мірою розкрити свій потенціал, таланти, здібності, сприяє її само актуалізації, а тому може розглядатися як парадигма будь-якої освіти в цілому.

О. П. Рудницька головним завданням сучасної художньо-педагогічної науки і практики вважає набуття педагогом нетипових для традиційної освіти вмінь: розкривати учням своє особистісне бачення мистецького твору; активізувати їхні процеси переживання; відчувати внутрішній світ іншого, його особистісні потреби; здійснювати діалогічне спілкування; імпровізувати; бути драматургом, режисером і учасником педагогічних ситуацій. Відбувається зміщення установок із змістово-процесуальних аспектів навчання на ціннісно-сміслові. У процесі художнього спілкування, що охоплює рівні емоційно-сміслового пошуку смислу, усвідомлення власних особливостей, індивідуальне ставлення до твору та його інтерпретацію, бачення себе у світлі концептуальних авторських ідей, зникають межі між образним змістом твору і внутрішнім «Я» особистості, виникають найінтимніші почуття, нові орієнтири вирішення проблем, що є винятково важливими умовами досягнення ефективності мистецької освіти.

Висновки. Мистецька освіта не зводиться до окремих функцій професійного навчання і естетичного виховання, оскільки є важливим компонентом цілісного духовного розвитку особистості, що визначає можливість підвищення загального культурного потенціалу всього суспільства. Очевидно, що відновлення духовності народу потребує інтеграції мистецького, психологічного та педагогічного компонентів, використання новітніх технологій для формування творчого стилю діяльності майбутніх педагогів.

Література

1. Гегель Г. В. Ф. Эстетика: В 4-т. - Т.1. - М.: Искусство, 1968. - 312 с.
2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. - К.: ІЗМН, 2002. - 270 с.
3. Українська культура: історія і сучасність. Навч. посібник / За ред. Черепанової С. О. - Львів: Світ, 1994.
4. Read Herbert. The meaning of art. - L., 1967. - 166 p.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО-ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Гринчук І. П.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Анотація. У статті розглядаються теоретико-методичні аспекти проблеми наступності в організації опанування вміннями творчо-пошукової діяльності майбутніми музикантами-педагогами, висвітлюється експериментальна робота, проведена автором.

Ключові слова: мистецька освіта, творчо-пошукова діяльність, авторські курси.

Анотация. Гринчук И. П. Теоретико-методические аспекты формирования творческо-поисковой деятельности будущего учителя музыки. В статье рассматривается проблема последовательности в организации овладения умениями творческо-поисковой деятельности будущими музыкантами-педагогами, освещается экспериментальная работа, проведенная автором.

Ключевые слова: художественное образование, творческо-поисковая деятельность, авторские курсы.

Annotation. Hrynchuck I. Theoretical and methodical aspects of formation of creative research activity of the future teachers of music. The article deals with theoretical and methodical aspects of the problem of succession in formation creative research skills of the future teachers of music. The research is dedicated to experimental work carried out by the author of the publication.

Key words: art education, creative research activity, authorized courses.

Постановка проблеми. Вхідження України у європейський освітній простір зумовлює необхідність модернізації національної освітньої системи відповідно до сучасних культурно-цивілізаційних вимог, задекларованих, зокрема, у Лісабонській конвенції, Сорбонській та Болонській деклараціях, де ставиться ряд високих завдань перед системою вищої освіти. Так, за аналітичними висновками Інституту освіти ЮНЕСКО, одним із пріоритетних завдань вищої школи виступає сьогодні розвиток навичок дослідження, вміння самостійно ставити і творчо вирішувати пошукові завдання.

Національна система вищої освіти повинна стати конкурентноздатною у відкритому європейському та світовому просторі, забезпечуючи високий кваліфікаційний рівень майбутніх фахівців, реалізуючи умови гнучкості, динамічності навчального процесу, мобільності та активності позиції студента у процесі оволодіння обраним фахом. Переорієнтація із лекційно-інформативної на індивідуально-

диференційовану, особистісно-орієнтовану форми навчальної діяльності, на організацію самоосвіти сприятиме формуванню активної позиції студента у виборі освітніх стратегій, забезпечуватиме можливість його особистісної та професійної самореалізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Означені процеси знаходять відображення і у практиці мистецької освіти. Її методологічні постулати – визнання суб'єктивних засад, домінування особистісних функцій у навчальному процесі, і одночасно – розвиток неповторно суб'єктивного, емоційно-особистісного ставлення до світу, самого себе і своєї діяльності (за О. Рудницькою). Підґрунтям такого ставлення, на нашу думку, повинна виступати спрямованість на конструктивну і творчу взаємодію суб'єкта з явищами мистецької та педагогічної реальності.

Проблема творчої взаємодії, творчої активності, творчості загалом є фундаментальною для музично-педагогічної думки на всіх її рівнях: філософії мистецької освіти (О. Рудницька, В. Ражников), теоретичних концепцій (Е. Абдулін, Л. Арчажнікова, Л. Коваль, Г. Падалка, О. Олексюк, Л. Кондрацька, О. Шевнюк) та технологічних розробок. До неї звертаються, досліджуючи різновиди мистецької діяльності (створення – виконання – слухання), форми і методи музично-естетичного виховання (Л. Масол, С. Шип), завдання та компоненти фахової музичної освіти (О. Ростовський, Р. Тельчарова, О. Щолокова). Багатогранність та невичерпність означеної проблеми обумовлена самою природою музичної діяльності, в якій нероздільно поєднується раціо та емоціо, репродукція та творення, об'єктивне та суб'єктивне (Л. Виготський, О. Костюк, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Г. Орлов, А. Сохор).

Метою статті є узагальнення експериментальної роботи з наступності формування творчо-пошукової активності майбутнього вчителя музики, проведеної на базі Інституту мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Виклад основного матеріалу. Основне навантаження у процесі формування пізнавальної діяльності студентів належить у нашій експериментальній роботі курсу «Основи наукових досліджень» [2], оскільки готовність до науково-методичного пошуку, до вирішення проблемних і науково-дослідних завдань забезпечить майбутньому вчителю здатність усестороннього осмислення педагогічної реальності, її критичного аналізу та вдосконалення. Означений курс покликаний вирішувати завдання адаптації студентів до вимог вузівського навчання, оволодіння уміннями пошуково-гностичної діяльності, навичками роботи з науковою літературою.

Роль і специфіка названого курсу обумовлена необхідністю закладення достатнього теоретичного і практичного підґрунтя професійно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя музики, культивування її впродовж усього терміну навчання у процесі вивчення фундаментальних та фахових дисциплін шляхом залучення до написання рефератів, індивідуальних науково-дослідних завдань, виступів на студентських науково-практичних конференціях, підготовки до захисту курсових, а згодом – дипломних, магістерських робіт.

У розробці лекційного матеріалу, тематики семінарських та практичних занять ми спиралися на компетентнісний підхід до формування загальнонаукових понять, проєктуючи їх на специфічні ознаки мистецької педагогіки. Основу названого підходу складають, на нашу думку, принципи системності, інтегративності, інваріантності, адекватності, моделювання наукового пізнання, які, в свою чергу, зумовили необхідність широкого залучення інтерактивних методів навчання, дискусійного обговорення питань, форми «ділової гри», взаємного рецензування різних форм наукового викладу матеріалу. Вивчення курсу завершується написанням і захистом моделі курсової роботи, яка включає обґрунтування актуальності обраної проблеми,

розробку категоріального апарату (тема, об'єкт, предмет, мета, завдання), складання робочого бібліографічного списку з обраної теми.

Зупинимося детальніше на деяких методичних аспектах читання курсу. Процеси втілення власних думок у певній матеріалізованій формі предметно-знакового образу і, навпаки, інтеріоризація предметно-знакового змісту (суспільної форми існування знань) у навчальній діяльності студента повинні стати предметом цілеспрямованої педагогічної дії з боку викладача. На нашу думку, ця дія повинна охоплювати кілька аспектів, серед них:

- систематизація і структурування уже сформованих науково-теоретичних знань, понять, уявлень;
- вироблення алгоритмізованої системи навчально-пізнавальних дій з аналізу, структурування, класифікації навчального матеріалу;
- оволодіння методиками «запитання-відповіді», «ключового поняття»;
- ознайомлення із новітніми методиками «згортання» та «перекодування» інформації тощо.

У процесі використання названих методик спільно зі студентами формулюються дефініції поняття «наука», співставляються види знань, характеризуються ознаки наукового дослідження (опорою у цьому випадку можуть послужити вимоги до музичної інтерпретації). Студентам пропонуються завдання визначити міждисциплінарний контекст певних тем досліджень, вибрати принципи групування форм наукового викладу матеріалів дослідження (монографія, брошура, підручник, посібник, стаття, тези, художньо-критичні роботи). Формуванню наукової компетентності студентів значною мірою сприяє робота над систематизацією знань із курсу (укладання порівняльних таблиць курсової і дипломної, дипломної та магістерської робіт; розробка студентами варіантів тестових завдань до вивчених тем курсу).

Важливий блок курсу – ознайомлення з правилами роботи з науковою літературою (послідовність пошуку літератури, етапи її опрацювання та форми накопичення інформаційних матеріалів), практичним підсумком якого виступає конспектування, аналіз та представлення студентами статей з проблем мистецької освіти за матеріалами фахових видань («Мистецтво та освіта», «Рідна школа», «Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка»).

Така форма роботи дозволяє студентам ознайомитись із новітніми теоретичними та практичними наробками у галузі мистецької освіти, зокрема, естетичного виховання школярів, обрати теми для написання моделей курсових робіт, спроектувати майбутню дослідницьку діяльність. З метою ґрунтовнішого ознайомлення з ходом написання наукових робіт на практичні заняття курсу (зокрема, з теми «Категоріальний апарат педагогічного дослідження») запрошуються магістранти факультету. Таким чином, студенти можуть спроектувати на себе роль дослідника, а магістранти – апробувати теоретичні та практичні аспекти власного дослідження. Використання форми «ділової гри» при захисті моделей курсових робіт, при проведенні міні-конференції на заплановану тему сприяє формуванню у студентів умінь доведення, аргументування теоретичних позицій, етики звітування та рецензування наукової продукції, толерантності та етики наукової дискусії.

Робота над формуванням пошуково-творчої активності студентів дістає логічне продовження та «музично-творчу» адаптацію в авторському курсі «Основи музичної інтерпретації». Значення курсу впливає із необхідності актуалізації набутої студентами музикознавчої інформації, її поглиблення та систематизації у напрямку «сприймання – аналіз – інтерпретація музики».

Пропедевтичний та інтегративний характер курсу [3] обумовлює звертання до широкого кола питань з музичної естетики, психології,

педагогіки, музикознавства, дотичних до проблематики курсу. Питання, що підіймаються на лекціях, дістають подальшу «конкретизацію» в перебігу дисциплін теоретичного та виконавського циклів. Для прикладу, від лекцій, присвячених аналізу музики, прокладаються арки до музично-історичних (концепції музичного стилю), музично-теоретичних (метод «цілісного» аналізу), виконавських дисциплін (метод «виконавського аналізу»), до проблем музичної естетики і критики (метод «ціннісного» аналізу) тощо. Педагогічна домінанта курсу дістає продовження у курсах спеціальних фахових методик.

Концептуальною основою побудови спецкурсу є підкреслення активного синкретичного характеру осмислення музичної суті в системі сприймання – аналіз – інтерпретація (умовно-теоретичний поділ). Тому, метою курсу є формування у студентів культурологічної та особистісної позиції у процесі спілкування з музикою: не лише пізнання твору, а й пізнання «художньої картини світу» (культурологічний компонент), пізнання себе (рефлексивний компонент), через аналіз-інтерпретацію музики. Важливим завданням курсу є також формування у студентів розвинутого музично-естетичного тезаурусу, важливим компонентом якого виступає вміння слухової атрибуції. Тому сприймання музичних творів, їх аналіз, атрибуція, порівняння виконавських інтерпретацій постійно доповнюють, конкретизують, «оживляють» теоретичний матеріал. Підбір ілюстративного матеріалу відкриває необмежені можливості прилучення студентів до надбань музичної культури: творів різних національних шкіл, різних стилів і жанрів, формування у студентів високих критеріїв естетичних оцінок і, одночасно, врахування їх музичних уподобань.

Як дидактичний професійно-орієнтований матеріал для практичної роботи студентів використовуються розроблені нами «Щоденники музичних вражень» для учнів початкових класів (рекомендовані

Міністерством освіти і науки України) [1], варіанти музично-творчих завдань із слухання музики для учнів середніх класів. Означений комплект посібників-зошитів передбачає забезпечення системності й наступності процесу формування в учнів особистісного емоційно-ціннісного сприймання, аналізу-інтерпретації музики у наступних напрямках: опанування відповідних музично-теоретичних та музикознавчих понять («музикознавча пропедевтика» за Л. Масол); формування умінь диференційованої вербальної інтерпретації музичних образів; збагачення фонду суб'єктивних міжсенсорних асоціацій; стимулювання потреби творчого самовираження учнів. Використання названого матеріалу в роботі зі студентами формує у них установку на співтворчість, діалогізацію, фасилітацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя і учня, орієнтує на специфіку, завдання та проблеми майбутньої професійної діяльності.

Досвід навчально-пошукової діяльності, набутий студентами у попередньому курсі («Основи наукових досліджень»), дозволяє практикувати форми диспуту, «ділової гри» (теми: «Функції мистецтва», «Блаженна людина, якщо музи люблять її...» (за Делією Стейнберг-Гусман), «Якій епосі, стилю належить вислів?», «Дефініції сприймання», «Турнір адвокатів», «Виконавство: емоція чи рація?»). В курсі «Основи музичної інтерпретації» продовжується також практика рецензування статей з проблем музичної педагогіки, захисту моделі аналізу-інтерпретації (виконавської та вербальної) музичного твору із шкільного репертуару для слухання музики.

Ознайомлення з новітніми методиками музичного виховання школярів, із сучасними шкільними проблемами, з вимогами Державного стандарту в галузі художньої культури (підсумкова тема курсу) виступає свідченням професійно-орієнтованої домінанти курсу і експериментальної

роботи (яка продовжується в індивідуальних класах із виконавських дисциплін) загалом.

Своєрідною підсумковою аркою експериментальної роботи виступає курс «Науково-методичні дослідження з питань музично-естетичного виховання», який читається на випускному етапі навчання.

Курс реалізує завдання забезпечення комплексного підходу до втілення принципу професійно-педагогічної спрямованості навчальної діяльності майбутнього вчителя музики, в основі якого – не просте накопичення розрізненої суми інформації, а її проєкція на майбутню професійну діяльність, оволодіння готовністю до інновацій як багатоаспектною структурою, що охоплює емоційно-мотиваційний, когнітивний і діяльнісний компоненти (за І. Зязюном), передбачає певні особистісні якості, зокрема творчі.

До творчих якостей майбутнього професіонала педагога-дослідника (О. Сисосва) відносять спрямованість особистості, її характерологічні якості, якості психічних процесів, власне творчі уміння, а саме: проблемне бачення, здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей, здатність до дослідницької діяльності, до подолання інерції мислення, до міжособистісного спілкування, уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію тощо [5].

Формування означених якостей і виступає метазавданням курсу «Науково-методичні дослідження з питань музично-естетичного виховання», оскільки «без знань, як саме добуваються відомості про об'єкт праці, неможливо усвідомити його специфіку, вдосконалити процес та результат навчальної діяльності, підвестися над рівнем ремісництва» [6, 172].

Опора на загальнонауковий та музично-естетичний тезаурус, практичні уміння, набуті впродовж попередніх етапів навчання, дозволяє перенести акцент із пізнавальної та перетворюючої на творчу функцію навчально-виховного процесу. Остання передбачає внесення елементів

нових знань або способів дій у вихідні умови на основі спонукання пошукової діяльності, самовираження студентів. Тому тематика лекцій курсу носить підсумовуючий характер, для прикладу, лекція «Музично-педагогічна наука в системі сучасної культури», на якій співставляються наука і мистецтво як важливі компоненти духовної культури, види людської діяльності, форми пізнання світу, виділяється творчість як інтегруючий чинник наукової та художньої діяльності, окреслюється їх поєднання у галузі мистецької освіти та педагогіки. Міждисциплінарний контекст музично-педагогічних, культурологічних досліджень проєктується студентами на спроби власних наукових розвідок.

Ряд тем курсу носить узагальнюючо-прикладний характер: «Особливості науково-дослідної діяльності», «Науковий апарат дослідження», «Текст як результат науково-дослідницької діяльності», оскільки студенти вже володіють певним досвідом пошукової діяльності, активної педагогічної практики, готові до використання навичок особистісної та професійної рефлексії. Прикладом такої діяльності виступає робота в «малих групах» у діловій грі «Освітні парадигми» (за В. Семиченко) [4].

Значна увага приділяється самостійній роботі студентів, яка передбачає, крім традиційних завдань для поглиблення знань із курсу, анотування новітньої літератури, зокрема фахової періодики, з проблем мистецької освіти. Результатом індивідуальної роботи студентів виступає підготовка і захист моделі педагогічного дослідження, котра передбачає необхідним компонентом розробку (адаптацію) та апробацію одного з методів емпіричного рівня. Формою підсумкового контролю опанування курсу обрано захист наукового реферату. Наголосимо, що належна увага до змісту і контролю самостійної та індивідуальної роботи студентів приділяється і в згадуваних вище курсах, що забезпечує необхідну уніфікацію методів експериментальної роботи.

Окремо слід зупинитися на проблемі оцінювання, зокрема, врахування структурування модулів курсу та стобальної шкали оцінювання. Щодо експериментальних курсів, максимальна кількість балів за змістовні модулі, модулі самостійної та індивідуальної роботи співвідноситься наступним чином: 25:35:40.

Висновки. Підсумовуючи проведену роботу, можемо констатувати, що ефективність формування пошуково-творчої активності майбутнього спеціаліста забезпечується за умови системної організації професійно-орієнтованої взаємодії викладача і студента, у якій поєднуються спрямування студентів до педагогічної науково-дослідницької діяльності, формування їх науково-теоретичної та музикознавчо-педагогічної компетентності, забезпечення умов для професійного самоусвідомлення та саморозвитку майбутнього вчителя мистецького профілю, врахування вимог європейських освітніх стандартів.

Література

1. Гринчук І. П., Вислоцька Н.І. Щоденник музичних вражень. 1 (2, 3, 4) клас. Посібник-зошит. – Тернопіль: Астон, 2003. – 48 с.
2. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Основи наукових досліджень» / Укл.: І. П. Гринчук. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – 43 с.
3. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Основи музичної інтерпретації» / Укл.: І. П. Гринчук. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: ТДПУ, 2002. – 35 с.
4. Семиченко В. А. Вибір освітньої парадигми як складова професіоналізму викладача // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: Проблеми теорії та практики підготовки вчителя-вихователя-викладача: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: НПУ, 2005. – С. 19 – 22.
5. Сисюва С. Творчість як умова самореалізації особистості // Професійно-художня освіта України: Зб. наук. пр. / Ред. І. А. Зязюн. – К. – Черкаси, 2003. – Вип. II. – С. 20 – 26.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. – К., 2002. – 270с.

УРОК МУЗИКИ - УРОК МИСТЕЦТВА

Грозан С. В.

Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Анотація. У статті розглядаються такі питання, як: планування уроку музики як творчість, художньо-педагогічне спілкування на уроці, визначення умінь художньо-педагогічного спілкування.

Ключові слова: творчість, художньо-педагогічна імпровізація та інтуїція, спілкування, художній образ.

Анотація. Грозан С. В. Урок музики - урок искусства. В статье рассматриваются такие вопросы, как: планирование урока музыки как творчество, художественно-педагогическое общение на уроке, определение умений художественно-педагогического общения.

Ключевые слова: творчество, художественно-педагогическая импровизация и интуиция, общение, художественный образ.